

Gräv, plöj, kör!

Sanden sprutar i kurvorna på motocrossbanan. Pansarfordonen gör mos av grästacket på Rinkaby skjutfält. Grustagen gapar som öppna sår och golfbanan har fått 18 nya hål. Kort sagt: det ser riktigt lovande ut för de artrika sandmarkerna utanför Åhus.

14 september 2011 Artikel 2011-4 Mats Ottosson

FRÖNA FANNS DÄR redan, lagrade i markens egen fröbank. Allt som behövdes var en rejäl mänsklig störning, så satte det fart.

En bonde lejdes för att plöja och harva de kommunala grönytorna kring Åhus infarter - och en pånyttfödd vild flora steg ur marken. Nu är grönområdena inte gröna som nyklippt gräs längre. De är blå som blåeld, vita som sandvita eller purpurfärgade och gula som pukvete - allt beror på när man kommer. Den liturgiska färgen ändrar sig från vecka till vecka.

- Folk tycker att Åhus grönskar nu, säger Carina Wettemark.

Hon och kollegan Andreas Nilsson kommer från Biosfärkontoret i Kristianstad, den kommunala instans som så framgångsrikt fått världen att förstå att landskapet runt staden inte är vattensjukt utan vattenrikt. Nu har de börjat ägna sig även åt de torra, sandiga markerna kring Åhus i södra delen av Vattenriket och därmed hamnat i ett naturvårdsarbete som går på tvärs mot traditionerna. De kommunala grönytornas blomsterprakt är en reklamtavla så god som någon för detta nya synsätt, där mänskliga ingrepp är av godo; maskiner ofta hjärtligt välkomna.

- Tidigare försökte militärerna på övningsfälten runt Åhus vara snälla och inte köra med sina fordon i strandbrinkarna, säger Carina Wettemark. De trodde att det var så vi naturvårdare ville ha det. Men numera säger vi ofta tvärtom, bara ut å kör sönder, öva med minröjaren, jättebra!

Allt började med det vandrande trädesjordbruket.

I de feta jordarnas och stora skördarnas Skåne var det sandiga nordöstra hörnet länge en avigsida - lite mager, lite efterbliven. Skulle man bedriva jordbruk här fick man inte ha höga anspråk. Man plöjde, sådde och skördade en täppa

i några år, sedan var jorden så utarmad att man fick flytta till nästa. Den övergivna täppan blev träda och betesmark tills den hämtat sig och åter kunde plöjas. Det kunde ta decennier.

På ekolog-svenska innebar trädesbruket att landskapet utsattes för återkommande störningar. Plöjning, bete och tramp från boskap höll igenväxningen stängin och såg till att ytor av naken sandjord revs upp, till gagn för vildbin, fältpiplärkor, sandödlor och många andra. Samtidigt var åkerbruket tillräckligt lågintensivt för att inte i sig bli mångfaldens fiende. Allt var lagom, med andra ord, och sandmarkernas artmångfald blomstrade.

I dag är det gamla trädesbruket försvunnet och det är ont om lagom. Endera störs markerna inte alls utan förbuskas och växer

Gilla Tweet

1

Om Sveriges Natur

Det här är en artikel från Naturskyddsföreningens medlemstidning Sveriges Natur. Artiklarna speglar inte nödvändigtvis föreningens åsikter.

Ansvarig utgivare: Ylva Johnson

Relaterade artiklar

Guide till naturen

Skrivna berättelser under barken

Ny politik för skogen

Naturens ABC - Ängens blommor

Alva tar tallarnas parti

Sällsynt trädgårdstroll

igen. Eller så störs de till oigenkännlighet av svällande bebyggelse eller genom att förvandlas till välgödslade, kliniskt ogräsfria grönsaksåkrar.

Carina Wettemark från Biosfärkontoret är dock optimistisk:

- Jag tror det finns plats för alla: både artrik sandstäpp, sallad och motocross.

Att kommunala gräsmattor förvandlats till blomrika trädor i ett slags nutida vandrande trädesbruk är inte det enda tecknet på framgång. I markerna runt Åhus finns fler artrika små sandmiljöer där naturvårdarna styr de mänskliga ingreppen så att de gynnar mångfalden istället för att sabotera den.

STRAX VÄSTER OM TÅTORTEN har markägaren själv mött upp vid sin grustäkt.

- Jag minns när jag var barn, då plockade vi potatis här, säger Marianne Nilsson.

Nu finns här inga potatisåkrar, bara ett stort hål i marken. Även om den företagare som hyr tåkten av Marianne fortfarande har verksamhet i delar av den, har andra vuxit igen med höga buskage av sälg och vide. Det är trädslag som älskas av många insektsarter som hittar livsviktig nektar i deras vårtidiga blommor. Följaktligen älskas dessa träd även av Mikael Sörensson, den erfarna entomolog som kommit farande från Lund för att bistå med sakkunskap under vår sandmarkssafari.

- Det kan inte bli så mycket bättre än så här, kombinationen av sand och sälg är suverän, säger han.

Gärna sälg och vide alltså, i övrigt bör igenväxningen i tåkten hejdas, menar han. Ett sår som detta i landskapet är alldeles för värdefullt för man ska låta det läka. I en värld där det i övrigt är ont om nakna sandytor kan grustäkter vara rena oaserna för hotade sandmarksarter. I just den här tåkten har 18 rödlistade insekter hittats, varav 14 är vilda bin.

- Det vore helgerån att låta Mariannes grushåla försvinna, säger Carina Wettemark.

Eftersom den gängse uppfattningen tidigare varit att uttjänta täkter ska återställas, står naturvårdarna inför en pedagogisk utmaning. Det är inte helt lätt att få folk att inse det vettiga med att tåktinnehavaren inte ska snygga till efter sig utan lämna grustaget lika trasigt och söndergrävt som det är; inklusive rasbranter där backsvälorna bor och matjordshögar där den sällsynta grå puckelmalen kan hitta sin värdväxt stillfrö.

Men när det gäller Mariannes grushåla verkar en artrik framtid vara säkrad. Naturvårdsverket står i begrepp att köpa marken och göra naturreservat. Det kommer inte att betyda slutet för grävningar i tåkten, tvärtom är ett av syftena att se till att det fortfarande grävs ibland. Men inte för att utvinna grus och sand, utan för att odla biologisk rikedom. Första steget har redan tagits av Länsstyrelsen som anlagt dammar för strandpaddor i botten av tåkten. I framtiden står det på Carina Wettemarks önskelista att skapa fler sandblottor

i soliga lägen, röja busksly (men spara vide och sälg) och göra reklam för reservatet som en fin plats att rida på eller promenera hunden: slitaget behövs för att hålla sandytorna öppna.

Marianne Nilsson själv är belåten med den nya roll hennes grushåla kommer att spela.

- Förhoppningsvis skall väl de små krypen få ha en fristad här i

fortsättningen. Det känns mycket bra.

Ett par kilometer sydväst om grustaget hittar man nästa sandiga oas i det annars gröna landskapet. Motocrossbanan. Den nakna sanden ligger i dyner i ytterkurvorna. Det uppskattas av flera olika vilda bin som bygger bokolonier i sanden. Rödlistade frölopare (skalbaggar) har hittats under kringslängda bildäck. Fältpiplärkan, som har sin boplats på betesmarkerna i närheten, kommer ofta till Ripabanen för att leta insekter på de blottade sandyterna.

Ingen fältpiplärka i dag, dock. Nästan inget synligt liv alls, faktiskt. Mikael Sörensson lyckas med uppbådande av all sin entomologiska erfarenhet plocka fram en skendöd hoppspindel, en stelfrusen knäppare och några jordlöpare ur markvegetationen. Nej, en blåsig, regnkall majdag gör inte rättvisa åt platsen, varken som motocrossparadis eller biologisk hotspot.

Men två månader senare är det högsommar och värmedaller över Ripa Sandar. Det är pin tjockt med ungar i skinnställ och brunbrända föräldrar i shorts och solglasögon. Det är täta rader av husvagnar på parkeringen och ett ljud i luften som om någon trampat i ett jordgetingbo, fast mångdubbelt högre. Hasse Nordh från Halmstad står på en kulle och följer med blicken en av jordgetingarna därnere: nioårige sonen Max och hans 65-kubiks crossmotorcykel.

- Journalist, det ante mig.

Hasse Nordh ser lite misstänksam ut. Men när han får höra att naturvårdarna inte vill något hellre än att motocrossåkarna ska fortsätta att köra sönder marktäcket på banan, då ser han lite gladare ut.

- Trevligt! Det brukar alltid vara tvärtom, folk klagar och klagar och klagar.

Vid nästa anhalt behövs inga motorcyklar. Där är det professionella greenkeepers som står för naturvårdsinsatserna. Om än lite motvilligt, ibland.

Kristianstads golfklubb strax utanför Åhus kan skryta med 36 hål, knappt 2 000 medlemmar samt 51 arter vilda bin, varav 18 står på rödlistan över hotade arter.

Insektsrikedomen gör golfbanan till en av de mest skyddsvärda naturbitarna i hela trakten och när golfklubben häromåret fick tillstånd att utöka från 18 till 36 hål avkrävdes den i utbyte en ambitiös skötselplan för artrikedomen på banorna. Rufferna ska skötas så att de påminner om gamla tiders blomrika trädor, sandytor ska grävas och harvas. Så vill den vilda floran och faunan ha det. Greenkeepern Daniel Olsson tycker däremot att det ser lite väl skruttigt ut på sina ställen.

- Men här är ju fullt av växter som insekterna gillar, säger Andreas Nilsson. En trevlig rudratflora, skulle ekologerna säga. Här är jättespännande!

- För insekterna ja, säger Daniel. Ni säger att det passar insekterna bra, samtidigt tycker många golfspelare att det ser för jävligt ut. Det är inte så lätt att stå mittemellan, som jag gör.

Men klubbmedlemmarna Herman och Ulla Buuts klagar inte. De stortrivs i Åhus dit de flyttade från Kiruna efter att de pensionerades.

- Efter tjugo år i långkalsonger var det skönt att flytta söderut, säger Herman.

Han tycker de bor perfekt, ett driverslag från golfbanan. Han

spelar tre-fyra gånger i veckan, Ulla lite mer sporadiskt. Hon koncentrerar sig nu sammanbitet på nästa slag medan hon, liksom i ena mungipan, berättar om blomsterprakten på banan.

- Det börjar med backsippa därborta vid nionde hålet tidigt på våren. Sen kommer blåsippor och gulsippor och violer på östra banan nu måste jag tänka, jag tar sjuan, inte för hårt bara och så inte titta upp i alla fall, sen kommer syrenerna och sen alltihop det andra, oxtunga, blåeld, pukvete och äsch, för hårt. Baskade!

DET KÄNNES LUGNAST ATT LÅTA Herman och Ulla spela vidare. Jag har för övrigt en dejt att skynda till. Planen är att vi ska mötas vid en stengårdsgård där det växer gott om väddklint, vars blommor jag vet att hon gillar.

Jag behöver inte vänta många minuter. Där kommer hon. Hon ser inte ens åt mig utan dyker rätt ner med huvudet i väddklintsblomman och rumpen rätt upp i vädret.

Hon är en hona av den rödlistade arten stortapetsarbi, det största (om man undantar humlorna) och mest spektakulära av landets vilda bin. Arten har försvunnit från tretton landskap där det tidigare setts och hittas numera bara här i östra Skåne samt på Öland och Gotland. Tillbakagången är så drastisk att arten gjorts till föremål för ett speciellt nationellt åtgärdsprogram.

NÄR MIKAEL SÖRENSSON HÄROMÅRET inventerade golfbanan uppskattade han att det finns 20-30 honor i området. Han skriver i sin rapport att skötseln av stortapetsarbiet och dess miljö bör ha högsta prioritet på golfbanan.

Golfspelarna passerar förbi i en stadig ström med sina vagnar. Det hörs ideliga metalliska "ping" när sving träffar boll på klubbens driving range. Men jag har bara ögon för bihonan. Och hon har bara ögon för väddklint.

Det hon gör när hon åmar sig där i blomman är att samla pollen i en kaka på buken. När hon samlat klart kommer hon att flyga iväg och placera ägg och små pollenpaket i bokammare som hon nogsamt tapetserat med utskurna bladbitar.

Boet har hon grävt i sanden på Kristianstads Golfklubb, någonstans mellan nionde och tionde hålet.